

Qorxmaz İmanov

AMEA-nın müxbir üzvü, i.e.d., professor

AMEA İdarəetmə Sistemləri İnstitutu, şöbə müdiri, korkmazi2000@gmail.com

Vahid Novruzov

i.e.d., professor

Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatası, sədr

Ələvsət Əliyev

i.f.d., dosent

AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, şöbə müdiri, alovsat_qaraca@mail.ru

UOT: 330.8; JEL: A30; B19

İQTISADÇI ALIM, PROFESSOR AKIF MUSAYEVİN ELMI-PEDAQOJI YARADICILIĞININ MÜQAYISƏLİ STRUKTUR ELMI-ANALİTİK TƏHLİLİ

Xülasə

Məqalədə professor Akif Musayevin zəngin elmi yaradıcılığının, o cümlədən də monoqrafiyalarının, dərsliklərinin, tədris-metodiki materiallarının, məqalələrinin müqayisəli elmi-analitik təhlili aparılır. Alimin nəqliyyat, iqtisadiyyat, innovasiya, təhsil, maşınqayırma, vergi sahəsində yerinə yetirdiyi elmi, pedoqoji, inzibati və ictimai fəaliyyətinin progressiv xüsusiyyətləri tədqiq olunur. Akif Musayevin iqtisadi-riyazi modelləşməyə, ekonometrikaya, elm, təhsil, iqtisadiyyat sisteminə gətirdiyi elmi yeniliklərin əhəmiyyəti əks edilir.

Açar sözlər: iqtisadi islahatlar, vergi siyasəti, vergiqoyma problemləri, iqtisadi-riyazi modelləşmə

Giriş

Ölkə rəhbərliyinin elm-mədəniyyət xadimlərinə, ziyalılara göstərdiyi diqqət-qayğıya müvafiq olaraq Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti akademik Akif Əlizadənin rəhbərliyi ilə 15 fevral 2017-ci ildə AMEA müxbir üzvü, iqtisad elmləri doktoru, professor Akif Musayevin 70 illik yubileyi ilə əlaqədar xüsusi qərar qəbul etmişdir. Həmin qərara görə A. Musayev Fəxri Fərmanla təltif edilmiş və İqtisadiyyat İnstitutunda onun yubileyinə həsr olunmuş elmi konfransın keçirilməsi planlaşdırılmışdır. AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun Elmi Şurası həmin qərarın əsasında 2017-ci ilin 6 oktyabrında **“Strateji iqtisadi islahatlar: aktiv vergi siyasəti və vergiqoyma problemləri”** mövzusunda beynəlxalq elmi-praktik konfransın keçirilməsini məqsədə uyğun hesab etmiş və bu haqda qərar qəbul edərək müvafiq işçi qrupu yaratmışdır. Beynəlxalq konfransın aşağıdakı bölmələr üzrə aparılması nəzərdə tutulmuşdur:

- ✚ İqtisadi islahatların iqtisadi islahatların strateji istiqamətləri və dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafın problemləri;
- ✚ Aktiv vergi siyasəti və vergiqoymanın elmi-nəzəri və praktiki problemləri;
- ✚ İqtisadi proseslərin təhlili və idarə olunmasında ekonometrikanın, riyazi üsul və modellərin tətbiqi.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, iqtisad elmləri doktoru, professor Akif Musayevin anadan olmasının 70, elmi ictimai və pedaqoji fəaliyyətinin isə 50 ilinin tamam olması faktı nəzərə alınaraq onun elmi-pedaqoji yaradıcılığının, ictimai-inzibati fəaliyyətinin elmi-analitik təhlili ölkədə həyata keçirilən postneft dövrünün iqtisadi siyasəti və islahatları baxımından həm aktualıq kəsb edir, həm də mühüm elmi-texniki və iqtisadi əhəmiyyətə malikdir.

Akif Musayevin elmi-pedaqoji, ictimai-inzibati fəaliyyətinin tarixi formalaşma mərhələləri

Azərbaycan Dövlət Universitetinin mexanika-riyaziyyat fakültəsini bitirən A. Musayev hələ 1967-ci ildən Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Kibernetika İnstitutunun “İqtisadi-riyazi modellər” laboratoriyasında işləməyə başlamışdır. 1972-1975-ci illərdə Moskvada SSRİ Elmlər Akademiyasının Mərkəzi İqtisadiyyat-Riyaziyyat İnstitutunun aspiranturasında təhsilini davam etdirmişdir. Sonra isə A. Musayev 1976-1980-ci illərdə təkrarən Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Kibernetika İnstitutunda əvvəlcə kiçik elmi işçi, sonra isə baş elmi işçi vəzifələrində elmi fəaliyyətlə məşğul olmuşdur. 1977-ci ildə Moskva şəhərində SSRİ Elmlər Akademiyasının Mərkəzi İqtisadiyyat-Riyaziyyat İnstitutunun ixtisaslaşmış elmi şurasında “İqtisadi-riyazi üsullar” ixtisası üzrə “Avtomobil nəqliyyatında növbəli gündəlik tapşırıqların effektivliyini operativ planlaşdırma üsulları ilə yaxşılaşdırılması” mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə edərək iqtisad elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır. 1980-1984-cü illərdə Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutunun “Tətbiqi riyaziyyat” kafedrasında baş müəllim, 1984-1991-ci illərdə dosent vəzifələrində çalışmış və həm o dövr üçün, həm də indi çox vacib sayılan “İqtisadiyyatda riyazi üsul və modellər”, “Riyazi proqramlaşdırma”, “Ekonometriya” fənlərinin tədris-metodik təminatının yaradılması və tədrisi ilə məşğul olmuş, tələbələrə mühazirələr oxumuşdur. 1991-1999-cu illərdə A. Musayev Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının “Sənayenin iqtisadiyyatı” fakültəsi nəzdində “Maşınqayırma sənayesinin iqtisadiyyatı və menecment” kafedrasına rəhbərlik etməklə yanaşı müxtəlif iqtisadi fənlər üzrə mühazirələr oxumuş, seminarlar təşkil etmiş, elmi-tədqiqat işləri yerinə yetirmişdir. A. Musayev 1992-ci ildə Tbilisi Dövlət Universitetinin ixtisaslaşmış elmi şurasında 05.00.08 - “Xalq təsərrüfatı və onun sahələrinin (sənaye) iqtisadiyyatı, planlaşdırılması və idarə edilməsinin təşkili” ixtisası üzrə “Yeni təsərrüfatçılıq şəraitində neft maşınqayırma sənayesinin inkişafının idarə edilməsinin iqtisadi problemləri” mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmiş və iqtisad elmləri doktoru alimlik dərəcəsi almışdır. O, 1993-cü ildən professor, 30 iyun 2001-ci il tarixdən isə iqtisadiyyat elmləri üzrə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvüdür.

Professor Akif Musayev 1999-cu ildən başlayaraq respublikanın vergi sistemində çox məsul rəhbər işdə ictimai-inzibati fəaliyyətlə yanaşı elmi-pedaqoji fəaliyyətini həmişə uğurla davam etdirmişdir. 2007-2011-ci illərdə professor A. Musayev Azərbaycan Universitetinin rektoru kimi çox böyük təşkilati elmi işləri həyata keçirmişdir. 2002-2007-ci illərdə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində onun təşəbbüsü ilə yaradılmış “Vergi və vergi qoyma” kafedrasına rəhbərlik etmiş və həmin sahədə ixtisaslı kadrların hazırlığının əsasını qoymuşdur.

AMEA-nın müxbir üzvü, professor A. Musayev Rusiyada, ABŞ-da, İranda, Almaniyada, Türkiyədə, Macarıstanda, Fransada, Latviyada, İtaliyada və bir çox digər ölkələrdə keçirilən beynəlxalq elmi konfrans və simpoziumlarda ölkəmizi, elm və təhsilimizi yüksək peşəkarlıqla təmsil etmişdir.

A. Musayev harada işləməsindən asılı olmayaraq 1993-cü ildən professor, 2001-ci ildən isə AMEA-nın müxbir üzvü kimi bu günə qədər Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında fəaliyyət göstərmişdir. AMEA Kibernetika İnstitutunda 2001-ci ildə təşkil edilmiş “Fiskal siyasətin iqtisadi-riyazi modelləşdirilməsi” elmi-tədqiqat laboratoriyasına rəhbərlik etməklə Azərbaycan

vergi sisteminin elmi bazasının yaradılması, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının, o cümlədən İdarəetmə Sistemləri İnstitutunun Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyatının aktual problemlərinin həll edilməsinə cəlb edilməsi sahəsində çox səmərəli iş aparmışdır. 2017-ci ildən başlayaraq AMEA Rəyasət Heyətinin qərarı ilə şöbə rəhbəri kimi fəaliyyətini AMEA İqtisadiyyat İnstitutunda davam etdirən professor A.Musayev iqtisadi tədqiqatları ilə yanaşı, iqtisadi proses və tədqiqatların proqram və riyazi təminatı sahəsində müvafiq elmi-tədqiqat işlərini uğurla davam etdirməkdədir.

Professor Akif Musayevin elmi fəaliyyətinin müqayisəli analitik təhlili

AMEA-nın müxbir üzvü, professor A.Musayev ümumilikdə 500-dən çox elmi əsərin, o cümlədən 10 monoqrafiyanın, 25 dərslik və dərs vəsaitinin, 12 fənn proqramının, 150 elmi məqalənin, 300-dən çox broşura, metodik göstəriş, elmi-populyar məqalənin, məruzənin və s. müəllifidir. Əsərləri xarici ölkələrdə, o cümlədən Almaniyada, Rusiyada, İranda, Macarıstanda, İtaliyada, Latviyada, ABŞ-da və digər ölkələrdə çap olunmuş, bir çox beynəlxalq konfrans və simpoziumlarda dinlənilmişdir. Professor A.Musayevin elmi-tədqiqat işləri və əldə etdiyi elmi nəticələr əsasən üç sahənin texniki-iqtisadi problemlərinin həllini əhatə edir.

Akif Musayevin elmi fəaliyyətinin birinci istiqaməti onun Kibernetika İnstitutunda ilkin elmi fəaliyyəti və Moskvada aspirantlıq dövrü ilə əlaqədardır. O, 1967-ci ildə Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının Kibernetika (indiki İdarəetmə Sistemləri İnstitutu) institutunda işə başladığı dövrdən İqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə aid aparılan elmi tədqiqatlarda iştirak etmişdir. O, ilk illərdən başlayaraq avtonəqliyyat vasitələri ilə tikinti materiallarının daşınmasının optimal planının qurulması problemi ilə məşğul olmuşdur. Həmin dövrdə respublikada dövlət proqramına uyğun aparılan böyük mənzil tikintisi layihələrinə görə bu problemin nəzəri və praktiki həlli Kibernetika İnstitutunun elmi istiqamətinə daxil idi. 1967-1971-ci illərdə qeyd olunan problemin həlli sahəsində topladığı nəzəri və təcrübi biliklər Akif Musayevə sonrakı 1972-1975-ci illərdə aspiranturada təhsili dövründə avtomobil nəqliyyatında yükdaşımanın optimal variantının tapılmasının iqtisadi-riyazi modelinin işlənilib hazırlanması və onun ədədi həll mərhələsinə çatdırılmasında çox böyük imkan yaratmışdır.

A. Musayevin namizədlik dissertasiyasında heç vaxt aktuallığını itirməyən və böyük iqtisadi əhəmiyyətə malik olan yükdaşıma şəraitində normativ iş günündən və avtomobil nəqliyyatı vasitələrindən səmərəli istifadə olunması üçün ciddi riyazi əsaslandırmaqla operativ planlaşdırma mexanizmi təklif edilmişdir. Göstərilən problemin öyrənilməsi mərhələsində gənc tədqiqatçı avtomobil nəqliyyatı işinin təşkili və planlaşdırılması sahəsində mövcud metodları təhlil edərək avtonəqliyyat müəssisəsi səviyyəsində bir təminatçı və çoxlu sayda tələbatçı arasında iş günü ərzində yükdaşımanın operativ planının tərtibi probleminin çox böyük əhəmiyyətə malik olduğunu göstərmişdir. O, bu qəbildən olan məsələləri xarakterizə edən parametrlərin normativ iş günündən səmərəli istifadə kriteriyası olduğunu elmi cəhətdən əsaslandırmışdır. Nəticədə A.Musayev tərəfindən qoyulmuş problemin ümumi optimallaşdırma modeli təklif edilmiş, onun əsasında növbəli günlük planlaşdırmanın dəqiq və təcrübi alqoritmləri verilmişdir. A.Musayev tərəfindən təklif olunan riyazi model mövcud iş həcmi və ayrılmış avtonəqliyyat vasitələrinin potensial imkanlarının uyğunlaşdırılmasına əsaslanmaqla mahiyyət etibarlı ilə böyük ölçüyə malik tam ədədi riyazi proqramlaşdırma məsələsindən ibarət idi. Həmin modelin operativ planlaşdırma məsələlərinin həllində istifadə edilməsi üçün A.Musayev dəqiq və evristik üsulların kompozisiyasına əsaslanan və yuvarlaqlaşdırma zamanı əldə edilmiş optimal həllə təsiri cüzi olan xüsusi dekompozisiya üsulu işləyib hazırlamış və onun iqtisadi səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi üçün orijinal metodika təklif etmişdir.

A.Musayevin elmi fəaliyyətinin birinci istiqamətində tədqiq etdiyi sahələr həmçinin Azərbaycan iqtisadiyyatının hesabat, plan və icmal balansının tərtibi və həllini əhatə etmişdir. O dövrdə riyaziyyatın iqtisadiyyata tətbiqi Respublika elmi üçün yeni olduğundan və elektron hesablama maşınları indiki kompüterlər və super kompüterlər kimi məhsuldar olmadığından elmi-tədqiqat işləri nəzəri cəhətdən müvafiq iqtisadi-riyazi modellərin qurulması, minimal məlumat bazası və yaddaş tələb edən həll üsulların işlənilib hazırlanması ilə yanaşı o dövrdə mövcud olan maşın kodlarında, sonralar isə alqoritmik dillərdə proqramların yazılması, müvafiq hesablamların aparılması və praktiki sahələrə tətbiq mərhələlərini əhatə edirdi. A.Musayev bu mərhələlərin hər birində aktiv iştirakçı kimi iştirak etmişdir. Belə bir kompleks fəaliyyətin nəticəsidir ki, aşağıdakı tədbirlər məhz onun adı ilə bağlıdır:

- Nəqliyyat işinin optimal sxeminin, marşrutların qurulması modellərinin yaradılması və tətbiqi;
- Kənd təsərrüfatı məhsullarının ixtisaslaşma, yerləşdirmə və inkişaf məsələlərinin həlli;
- Optimal suvarma şəbəkəsinin qurulması və tez xarab olan məhsullara həm fiziki və həm də iqtisadi əlçatanlığı problemlərinin həlli;
- Tikinti materiallarının daşınması işinin optimallaşdırılmasına imkan verən rəqqasvari yükdaşınmasının optimal marşrutlarının qurulması üçün tam ədədli riyazi proqramlaşdırma modelinin işlənilib hazırlanması;
- Aqreqasiya üsulundan istifadə etməklə məsələ ölçülərinin həll olunmaya imkan verəcək həddə qədər azaldılması;
- Həlli üçün simpleks üsulun modifikasiya olunmuş variantının işlənilib hazırlanması;
- Təklif etdiyi instrumentariyaların iqtisadi səmərəliliyini qiymətləndirmək üçün xüsusi metodikaların işlənilib hazırlanması.

Göstərilən işlər o dövr üçün kifayət qədər böyük və aktual hesab olunurdu. Elə indinin özündə də həmin məsələlər mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Akif Musayevin elmi tədqiqat fəaliyyətinin ikinci istiqaməti neft maşınqayırması və neft-qaz sənayesinin mərkəzləşmiş planlaşdırma və müstəqil ticarətin mövcudluğu şəraitində ölkənin iqtisadiyyatının yanacaq-enerji resurslarına çoxşaxəli daxili və xarici tələbatının ödənilməsi zəruriliyi, neft-qaz sənayesinin neft maşınqayırma avadanlıqlarına tələbatının maksimal ödənilməsi vacibliyi, iqtisadi və təsərrüfat əlaqələrinin kəsildiyi və bu kompleksin əsas elementlərinin müxtəlif müstəqil dövlətlərin ərazisində qaldığı və yanacaq-enerji kompleksinin beynəlxalq sistemə inteqrasiyası imkanlarının məhdudluğu şəraitində Azərbaycan Respublikasının maşınqayırma sənayesinin əsasını təşkil edən neft maşınqayırmasının inkişafının idarə edilməsinin, neft-qaz sənayesi ilə qarşılıqlı əlaqələrinin iqtisadi problemlərinin elmi həlli sahəsində apardığı elmi tədqiqatları əhatə edir. A.F.Musayev tərəfindən Azərbaycan Respublikası neft maşınqayırma sənayesinin bazar iqtisadiyyatının formalaşması mərhələsində fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması “Azneftmaş” Elm-İstehsalat Birliyinə daxil olan iri, orta və kiçik zavodlarda dövlət səhmdar və özəl mülkiyyət formalarının bazar iqtisadiyyatı prinsipləri ilə uyğunlaşdırılması üçün kompleks metodika işlənilib hazırlanmışdır. Bu kompleks A.Musayev tərəfindən işlənilib hazırlanmış təsərrüfat mexanizminin təkmilləşdirilməsi, istehsal obyektlərinin inkişafının optimal strategiyasının seçilməsini, müəssisələrin müstəqilliyi nəzərə alınmaqla təsərrüfat əlaqələrinin səmərəli idarə olunma mexanizminin təmin olunmasını, müəssisənin iqtisadiyyatına regional və elmi-texniki amillərin təsirini nəzərə almağa imkan verən iqtisadi-riyazi modelləri əhatə edir.

Musayev Akif Fərhad oğlunun neft-qaz və neft maşınqayırması sənaye sahələrinin qarşılıqlı əlaqəsi və perspektiv inkişafı sahəsində elmi tədqiqatları bu sahələrin Azərbaycan iqtisadiyyatının

baza sahələri olmaqla keçid mərhələsində Azərbaycan iqtisadiyyatının böhran və tənəzzülünün qarşısının alınması üçün elmi əsaslandırılmış strategiyanın iqtisadi mexanizmlərinin işlənilib hazırlanması və bazar iqtisadiyyatı şəraitində onların inkişafının prioritet istiqamətlərinin müəyyən edilməsinə yönəlmişdir. Nəticədə, alim tərəfindən bu sahələrin inkişafının qarşılıqlı əlaqəli iqtisadi-riyazi, ekonometrik və iqtisadi statistik modellər sistemi işlənilib hazırlanmışdır.

- Birinci qrup modellər neft-qaz sənayesinin hidrodinamik və texniki-iqtisadi xarakteristikalarından istifadə etməklə əmək, material və maliyyə resurslarını araşdırmaqla, maksimum hasilat əldə olunması məqsədi daşıyır. Bu qrup modellər ciddi riyazi aparata əsaslanmaqla böyük ölçülü qismən tam ədədli riyazi proqramlaşdırma məsələsi olduğundan müəllif tərəfindən həyəcənlanma nəzəriyyəsinin elementlərindən istifadə etməklə ilkin məsələni həll etmədən ona daxil olan ayrı-ayrı parametrləri qiymətləndirməyə imkan verən parametrik məsələlər sisteminin həll sxemi işlənilib hazırlanmışdır.
- İkinci qrup modellər neft-qaz sənayesinin müəyyən edilmiş inkişaf sxemini zəruri neft maşınqayırma avadanlıqları ilə təmin etməyə imkan verən neft-maşınqayırma sənayesinin optimal inkişaf planının tapılmasına yönəldilmişdir. Burada professor A.Musayev tərəfindən Azərbaycan neft-maşınqayırma sənayesinin mövcud istehsal potensialından maksimum istifadə edilməsilə çeşidlər üzrə istehsal həcmnin, bərpa-təmirdən daxilolma həcmnin və neft-maşınqayırma avadanlıqlarının idxal həcmnin optimal qiymətlərinin müəyyən olunması məsələsi həll edilmişdir.
- Üçüncü qrup modellər neft-maşınqayırma sənayesinin statistik və hesabat materiallarına əsasən elmi-texniki tərəqqi amilinin də təsirini nəzərə almaqla maşınqayırma sənayesinin istehsal-təsərrüfat fəaliyyətinin əsas parametrlərini optimallaşdırmağa imkan verən istehsal funksiyalarının qurulmasından ibarətdir.
- Dördüncü qrup modellər istehsal obyektlərinin qarışıq fəaliyyətə əsaslanan inzibati idarə formasından qismən iqtisadi idarəetmə sisteminə keçid mərhələsində dövlət sifarişi və müstəqil ticarət həcmi, onların optimal nisbəti və bu prosesin optimal tənzimlənməsində vergi iqtisadi kateqoriyasından istifadə olunmasına əsaslanır.

Göstərilən tədqiqat işləri A.Musayevin doktorluq dissertasiyasında öz əksini tapmışdır. Onun doktorluq dissertasiyası neft maşınqayırma və neft-qazçıxarma sənayələrinin qarşılıqlı əlaqəsinin təhlilinə, onların səmərəliliyinin yüksəldilməsi və inkişafının idarə edilməsinə, neft-qaz və neft maşınqayırma sənayələrinin birgə fəaliyyətinin iqtisadi problemlərinin həllinə, iqtisadi səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi metodikasına, yanacaq-enerji kompleksinin resurs potensialına, ümumi daxili məhsulun proqnozlaşdırılması məqsədilə iqtisadi artımın enerji istehsalından (istehlakından) asılılığına, sənaye inkişafının iqtisadi-ekoloji qiymətləndirilməsinə, çevik maliyyə və vergi siyasətinə əsaslanan iqtisadiyyatın idarəolunan iqtisadi-ekoloji modelinin yaradılmasına və göstərilən problemlərin həllində riyazi üsul və modellərin tətbiqinə həsr olunmuşdur. A.Musayevin həm doktorluq dissertasiyasında, həm də ümumilikdə *neftçıxarma və neft maşınqayırmanın qarşılıqlı fəaliyyətinin təhlili sahəsində gördüyü işlərdən bəzilərini aşağıda ayrıca olaraq qeyd etmək yerinə düşərdi:*

- ✚ Neftqazmaşınqayırma sənayesini iqtisadi subyekt kimi xarakterizə edən, onu vahid iqtisadi sistemdən ayırmağa və iqtisadiyyatın başqa sferalarından izolə olunma dərəcəsini müəyyən etməyə imkan verən göstəricilər sisteminin işlənilib hazırlanması.
- ✚ Azərbaycan Respublikası sənayesinin iki baza neftqaz maşınqayırması və neftqazçıxarma sənayesinin qarşılıqlı fəaliyyətinin təhlili üçün həmin sahələrin fəaliyyətinə təsir edən xarici

- mühitin və həmin sahələrin tədqiq olunan zaman və məkan daxilində əks təsirlərinin nəzərə alınması. Bu məqsədlə stasionar və keçid iqtisadiyyatda qeyd olunan sahələrin əsas aqreqasiya olunmuş xarakteristikalarının müəyyən edilməsi.
- ✚ Neftqazçıxarma sahəsində istehsalın inkişafı və yerləşdirilməsinin optimallaşdırılması məsələlərinin iqtisadi qoyuluşu, neftqazçıxarma kompleksinin inkişafı və yerləşdirilməsinin əsas istiqamətlərinin optimallaşdırılması.
 - ✚ Müstəvi-paralel və müstəvi-radial süzülməyə malik yataqlarında neft yataqlarının statik və dinamik halda optimal işlənməsinin qeyri-xətti modelinin qurulması və onun müstəvi-radial süzülmə halında həlli üçün ardıcıl aproksimasiya üsulu təklif edilməsi.
 - ✚ Müstəvi-paralel və müstəvi-radial süzülməyə malik yataqlarında neft yataqlarının statik və dinamik halda optimal işlənməsinin qeyri-xətti modelinin qurulması və onun müstəvi-radial süzülmə halında həlli üçün ardıcıl aproksimasiya üsulu təklif edilməsi.
 - ✚ Həyəcandırma nəzəriyyəsi metodu ilə laya təsirin səmərəli olmasının zəruri və kafi şərtlərinin müəyyən olunması.
 - ✚ Ekometrik üsulların köməyi ilə neft hasilatının proqnozlaşdırılması.
 - ✚ Neft-qaz sənayesinin neftqazmaşınqayırma məhsullarına tələbatının müəyyən olunması.
 - ✚ Neftqazmaşınqayırma sənayesinin iqtisadi inkişafının səmərəliliyinin kəmiyyətə qiymətləndirilməsi.
 - ✚ Neftqaz sənayesinin əsas istehsal-təsərrüfat parametrlərinin optimallaşdırılması modelinin və onun həllinə Pontryagin diskret maksimum prinsipinin tətbiqi.
 - ✚ Neftqazmaşınqayırma sənayesinin səmərəliliyinin təhlili üçün informasiya modelinin təklif edilməsi.
 - ✚ Neft-qaz çıxarma yataqlarında müvafiq texniki-iqtisadi faktorları və yataqların geoloji xarakteristikaları nəzərə almaqla quyuların dairəvi və radial yerləşdirilməsinin optimal sxeminin tapılması.
 - ✚ Neftqazmaşınqayırma sənayesinin ikisəviyyəli idarə modelinin təklif edilməsi.
 - ✚ Keçid iqtisadiyyatı şəraitində neftqazmaşınqayırma kompleksinin balansı və optimal inkişafının iqtisadi-riyazi modelinin təklif edilməsi və özünü maliyyələşdirmə və dövlət sifarişinin mövcudluğu şəraitində maksimum gəlirin əldə edilməsi üçün dəyişən vergi mexanizminin (cərimə və stimulyasiya) təklif edilməsi.
 - ✚ Azərbaycanın xalq təsərrüfatının Leontev tipli hesabat, plan və icmal balansının işlənilməsi və hazırlanması (Azərbaycan Elmlər Akademiyasının İqtisadiyyat İnstitutu, Kibernetika İnstitutu və Azərbaycan Dövlət Plan Komitəsinin İqtisadiyyat İnstitutunun əməkdaşları ilə birlikdə (296 x 296 ölçülü) input-output modeli).

Akif Musayevin elmi fəaliyyətinin üçüncü istiqamətinin formalaşma mərhələsi hələ 1990-cı illərdən başlamışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, məhz bu istiqamətdəki tədqiqatlarla Azərbaycanda vergilərin iqtisadi problemlərinin elmi-tədqiqi istiqamətinin əsası qoyulmuşdur. Həmin dövrdən başlayaraq o, Azərbaycan Respublikasında fiskal siyasət sahəsində aparılan elmi-tədqiqat işlərinin təşkilatçısı və rəhbəri olmuşdur. Professor A.Musayev Azərbaycanda vergi sahəsindəki müxtəlif təsisat və institutların yaradılması və onların fəaliyyətinin təşkili sahəsində çox böyük işlər görmüşdür. Bilavasitə onun təşəbbüsü və iştirakıyla vergi potensialının, vergilər üzrə proqnozların və vergi güzəşt və azadolmaların qiymətləndirilməsi sahəsində aşağıdakı işlər yerinə yetirilmişdir:

- Vergi potensialının qiymətləndirilməsinin, iqtisadiyyatın vergi yükünün, vergi güzəşt və imtiyazların xüsusi çəkisinin və xüsusilə də vergi gəlirlərinin proqnozlaşdırılmasının vacibliyi əsaslandırılmış və onun qiymətləndirilməsi metodologiyası hazırlanmışdır;

- İnteqral və ayrı-ayrı vergilər üzrə daxil olmalarının proqnozlaşdırılmasına imkan verən ekonometrik modellər sistemi təklif edilmişdir;
- Vergi qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş güzəşt və azadolmaların qiymətləndirilməsi həyata keçirilmişdir.
- Vergi qanunvericiliyi ilə tənzimlənən iqtisadi sistemin malik olduğu və dövlətin vergi güzəşt və azadolmalar şəklində könüllü imtina etdiyi vergi potensialının, həmçinin vergi qanunvericiliyi və digər qanunvericilik aktlarında əksini tapmış ayrı-ayrı vergi növləri üzrə 80-dən çox müxtəlif vergi güzəşt və azadolmaların modellər vasitəsilə qiymətləndirilməsi üçün metodika, uyğun informasiya bazası və müvafiq proqram təminatı hazırlanmış və “Strateji araşdırmalar” moduluna daxil edilmişdir.
- Vergi gəlirlərinin təhlili və proqnozlaşdırılması üçün həm “effektiv vergi dərəcəsi”, həm də “ekonometrik” modellər bazasında proqram təminatı hazırlanmışdır.
- Milli hesablar sistemində və ümumi daxili məhsulun qiymətləndirilməsində tətbiq edilən beynəlxalq maliyyə institutlarının (BVF, DB və s.), beynəlxalq təşkilatlar (BMT, İİ və İƏ təşkilatı) istifadə etdiyi standartlara əsaslanan “Vergi gəlirlərinin təhlili və proqnozlaşdırılmasının makroiqtisadi əsasları” hazırlanmış və “Strateji araşdırmalar” moduluna daxil edilmişdir.

Neftin qiymətinin aşağı düşməsi nəticəsində vergi daxilolmalarında yaranan kəsinin qısamüddətli dövrdə kompensasiya olunması imkanları sahəsində:

- Ekonometrik təhlil üsulları ilə dünya bazarında neftin qiyməti ilə bağlı baş verən dəyişiklikliyin ÜDM-ə, qeyri-neft ÜDM-ə, vergi daxilolmalarına, qeyri-neft daxilolmalarına təsirləri qiymətləndirilmiş, müvafiq azalmaların qısamüddətli dövrdə nağd hesablaşmaların məhdudlaşdırılması və məşğulluğun leqallaşdırılması hesabına mümkünüyü müəyyən edilmişdir.
- Nağdsız ödənişlərin vergi daxilolmalarına təsirinin qiymətləndirilməsi modellər sistemi yaradılmış və “əhalinin istehlak xərcləri və pul gəlirləri”, “vergi daxilolmaları və pul aqreqatları” arasında qarşılıqlı təsirlərin ekonometrik qiymətləndirilməsi aparılmışdır.

Devalvasiyanın büdcənin vergi gəlirlərinə təsirinin qiymətləndirilməsi sahəsində:

- Dövlətin maliyyə potensialının ölkə iqtisadiyyatının malik olduğu vergi potensialı ilə müəyyən olduğundan, hüquqi və fiziki şəxslərin fəaliyyət sahəsindən və idxal-ixrac əməliyyatlarına inteqrasiya səviyyəsindən asılı olaraq devalvasiyanın təsirinin çoxvariantlı qiymətləndirmə ssenariləri hazırlanmışdır.

Vergidən yayınmanın stimullaşdırma və cərimə mexanizmi vasitəsilə məhdudlaşdırma sahəsində:

- İstehsalçı (satıcı), istehlakçı (ev təsərrüfatı), Bank və Vergi orqanı (Dövlət) kimi dörd zənci iqtisadi sistemdə pulun qapalı axın sistemində əsaslanan stimullaşdırma və cərimə mexanizminin tətbiqi ilə nağd hesablaşmaların məhdudlaşdırılması və vergidən yayınmanın qarşısının alınmasına imkan verən modellər sistemi təklif edilmiş, tarazlıq şərtləri müəyyən edilmişdir.
- Göstərilənlərlə yanaşı olaraq dövlətin inzibətçilik və qanunvericilik səylərinin vergi daxilolmalarına təsirini qiymətləndirməyə imkan verən ikiqat ekspert qiymətləndirilməsi və qeyri-səlis nəticə çıxarma və Z ədədlər üsullarına əsaslanan metodologiya hazırlanmışdır.
- Toplanmış kapital (investisiya) xərclərinin formalaşdırdığı iqtisadiyyatın inteqral vergi yükünün qiymətləndirilməsi üçün müəyyən maliyyə (vergi) ilində qeyri-müəyyən amillərin də nəzərə alınmasına imkan verən və proporsional artım templi iqtisadi sistemin tarazlıq şərtinə əsaslanan riyazi model təklif edilmiş və ədədi aprobeasiya mərhələsinə çatdırılmışdır.

- İqtisadi subyektlərin vergi hesabatlarında real rentabelliği gizlətməklə vergidən yayınma qərarlarına əsaslanan Fon Neyman – Morqenşteyn tipli faydalılıq funksiyası təklif edilmiş və vergi ödəyicilərinin vergidən yayınma qərarlarına təsir edən faktorların qiymətləndirilməsi, yayınmasının aşkar olunma ehtimalı müəyyən edilmişdir.

Göstərilən problemlərin həlli üzrə aparılan hesablamalar iqtisadi ədəbiyyatlarda mövcud olan yanaşmalarla müqayisədə qeyd olunan proporsional böyüməyə görə vergi yükünün təyin olunma metodologiyası reallığı daha dolğun əks etdirir. Alınmış elmi-tədqiqat nəticələri müntəzəm olaraq müvafiq rəsmi qaydada əlaqədar idarəetmə orqanlarına təqdim olunmuş və qeyd olunmuş sahələrdə aparılan islahatlarda öz əksini tapmışdır. Eyni zamanda qeyd olunan araşdırmaların nəticələri vergi sistemində istifadə olunan “Strateji araşdırmalar” moduluna daxil edilib və təyinatı üzrə istifadə olunur.

Professor Akif Musayevin elmi-pedaqoji fəaliyyətinin təhlili

A.Musayev 1977-ci ildən başlayaraq Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasında, Bakı Dövlət Universitetində, Azərbaycan Universitetində və bir çox digər ali təhsil müəssisələrində yüksək ixtisaslı pedaqoq kimi həmişə tələbə və aspirantlara ən müxtəlif aktual fənlər və mövzular üzrə mühazirələr oxumuşdur. Eyni zamanda o, həm də təhsil təşkilatçısı və təhsil sahəsində ekspert, komissiya üzvü kimi uğurlu fəaliyyət göstərmişdir. Xatırlatmaq lazımdır ki, A.Musayev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 24 sentyabr 1994-cü il tarixli 212 sayılı fərmanı ilə yaradılmış və 11 aprel 1998-ci ilə qədər fəaliyyət göstərmiş Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Dövlət Ali Ekspert Komissiyasının üzvü kimi Azərbaycan Respublikasında özəl təhsil müəssisələrinin fəaliyyətinin tənzimlənməsi və dövlət qeydiyyatı mexanizminin yaradılması və həyata keçirilməsi ilə bağlı tədbirlərin təşkilində yaxından iştirak etmişdir. Həmin müddətdə Dövlət Ali Ekspert Komissiyası tərəfindən 100-dən çox ali və orta özəl təhsil müəssisəsi heç bir sosial gərginliyə yol verilmədən ekspertizadan keçirilmiş və onlardan yalnız 13-nün fəaliyyətinə icazə verilmiş, yerdə qalanların fəaliyyətinin dayandırılması haqqında qərar çıxarılmışdır. Bununla da özəl təhsil sahəsində yaranmış böhranlı vəziyyətin nizamlanması təmin edilmişdir. Həmin illərdə Akif müəllim müstəqil Azərbaycan dövlətində təhsilin, xüsusilə də özəl təhsilin təşkili və inkişafı sahəsində dövlət komissiyalarının üzvü olaraq, təhsilin, elmin inkişafının təmin edilməsi üçün normativ-hüquqi bazanın yaradılması, inkişaf proqramlarının hazırlanması üzrə işçi qrupların tərkibində çox səmərəli işlər görmüşdür.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 15 iyun 1999-cu il 168 sayılı sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində islahat proqramı”nın hazırlanmasında professor A. Musayevin fəaliyyəti xüsusilə təqdirə layiqdir. Həmin islahat proqramı islahatların üç mərhələdə, o cümlədən birinci hazırlıq mərhələsində (1999-cu il), qısamüddətli perspektivi əhatə edən ikinci mərhələdə (2000-2003-cü illər) və üçüncü mərhələdə (2004-cü ildən sonrakı dövrə) aparılmasını nəzərdə tuturdu. İslahat proqramında Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının konstitusiyada müəyyən olunmuş təhsil almaq hüququnu təmin edən, bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun yeni təhsil sisteminin normativ-hüquqi, iqtisadi və informasiya bazasını yaratmaq üçün təşkilati işlərin aparılması, eləcə də onun infrastrukturunu və kommunikasiya sisteminin müəyyən edilməsi, təhsil sahəsinin sosial iqtisadi sabilliyini təmin edən təxirəsalınmaz problemlərin həll olunması və geniş miqyaslı işlərin aparılması üçün təşkilati-hüquqi, kadr, maliyyə, maddi-texniki təminatını və yeni idarəetmə modelinin yaradılması və təhsilin perspektiv dövrədə (30 il və daha uzun müddətdə) inkişafının təmin edilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində Azərbaycanın vergi sistemi, bələdiyyələrin vergi xidməti və biznes strukturları üçün yüksək ixtisaslı mütəxəssis kadrların hazırlanması məqsədilə Vergilər Nazirliyinin təşəbbüsü, Təhsil Nazirliyinin vəsatəti ilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 9 yanvar 1997-ci il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Ali və orta ixtisas təhsili

istiqamətlərinin və ixtisaslarının siyahısı”na 30 iyun 2001-ci il tarixli 4 sayılı qərarına əsasən dəyişiklik edilərək bakalavr pilləsi üçün “Vergilər və vergitutma” və “Vergi işinin təşkili və idarə edilməsi”, magistr təhsil pilləsi üçün müvafiq ixtisaslar daxil edilmişdir. Paralel olaraq həmin ildə respublikanın təhsil sistemində ilk dəfə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində “Vergi və vergiqoyma” kafedrası yaradılmış və professor A.Musayev onun rəhbəri seçilmişdir. Kafedranın “Vergilər və vergitutma” ixtisası üzrə 2003-cü ildə ilk buraxılışı olmuşdur. 2004-2005-ci tədris ilindən “Vergi işinin təşkili və idarə edilməsi” ixtisası üzrə tələbə qəbulu həyata keçirilir.

A.Musayevin bilavasitə iştirakı və təşəbbüsü ilə MDB məkanında ilk dəfə 2004-2005-ci tədris ilindən orta məktəblərin III sinfindən başlayaraq bütün pillələrində vergilər haqqında biliklərin tədrisi proqramlara daxil edilmişdir.

Professor A.Musayevin də daxil olduğu müəllif kollektivi tərəfindən bilavasitə onun təşəbbüsü ilə respublikanın görkəmli təhsil işçilərinin, pedaqog və psixoloqlarının məsləhəti ilə III-V siniflər üçün “Vergilərin əhəmiyyəti və ya yeddi nağıl axşamı”, VI-VIII siniflər üçün “Vergilər”, IX-XI-ci siniflər üçün “Vergilər” dərclikləri hazırlamış, III-V-ci siniflər üçün dərslik ingilis dilinə tərcümə olunmuş, Azərbaycan dilində əlavələrlə genişləndirilmiş variantı hazırlanmış, onun ingilis dilindəki variantı tərtib edilmiş və Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin vəsaiti hesabına nəşr edilərək orta məktəblərə pulsuz olaraq paylanmışdır. Professor A.Musayev həmçinin Təhsil Nazirliyi tərəfindən hazırlanıb nəşr edilmiş “İnsan və cəmiyyət” dərsliyinin iqtisadiyyat, vergi və s.-yə həsr edilmiş bölməsinin müəllifi olmuşdur.

AMEA-nın müxbir üzvü A.Musayev Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin, Bakı Dövlət Universitetinin, AMEA-nın Kibernetika İnstitutunun, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Elmi-Tədqiqat Kənd Təsərrüfatının İqtisadiyyatı və Təşkili İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ixtisaslaşmış elmi şuraların, eləcə də son dövrlərdə AAK Rəyasət Heyətinin üzvü kimi, həmçinin “İqtisadiyyat” üzrə Respublika koordinasiya şurasının rəhbəri kimi, elmi-tədqiqat işlərinin ekspertizasında yaxından iştirak etməklə gənc alimlərin dissertasiya işlərinin müdafiələrində həmişə özünün prinsipial mövqeyi, obyektivliyi və qayğıkeşliyi ilə seçilmişdir. İndiyə qədər onlarla namizədlik və doktorluq dissertasiyalarına opponentlik etmiş və gənc alimlərin həyata vəsiqə almasına xeyir-dua vermişdir.

Professor A.Musayev yüksək ixtisaslı elmi kadrların hazırlanmasında da səmərəli fəaliyyət göstərir. Onun rəhbərliyi altında 35 nəfər, o cümlədən 4 nəfər xarici vətəndaş (İran İslam Respublikası, Türkiyə və Efiopiya) iqtisadiyyat üzrə fəlsəfə doktoru, 5 nəfər iqtisadiyyat üzrə elmlər doktoru dissertasiya müdafiə etmişdir. Hazırda bir-neçə nəfərin doktorluq işinin elmi-məsləhətçisi və ya elmi rəhbəridir. AMEA-nın müxbir üzvü, professor A.Musayev Dövlət Ali Ekspert Komissiyasının üzvü, təhsil sahəsində islahatlar üzrə Dövlət Komissiyasının işçi qrupunun, Təhsil Nazirliyinin Lisenziya Komissiyasının, Milli Məclisin Elm-Təhsil məsələləri Daimi Komissiyası nəzdində fəaliyyət göstərən işçi qrupunun üzvü kimi təhsil sisteminin formalaşmasında, onun normativ-hüquqi bazasının yaradılmasında çox böyük işlər görmüşdür. Onun Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin Elmi-Metodiki Şurasının “İqtisadiyyat” bölməsinin rəhbəri kimi təhsil sisteminin tədris-metodiki təminatının yaradılması, dərslik, dərs vəsaiti, proqram və s.-lərin ekspertizası, qiymətləndirilməsi və Təhsil Nazirliyinin qrifinin verilməsi sahəsindəki fəaliyyəti xüsusilə təqdirə layiqdir. O, təhsil sistemində peşəkar kadr hazırlığında dərslik və fənn proqramlarının xüsusi əhəmiyyət daşıdığını nəzərə alaraq həmin sahədə uğurlu fəaliyyət göstərmişdir. Onun müəllifi olduğu, məsləhətçisi və redaktoru olduğu onlarla monoqrafiya, dərslik və dərs vəsaitləri, elmi və pedaqoji ictimaiyyət tərəfindən çox müsbət qarşılanmışdır. Professor A.Musayevin monoqrafiya və digər elmi əsərlərindən, tədqiqatçılar, mütəxəssislər, dərslik və dərs vəsaitlərindən isə respublikanın orta və ali məktəblərinin şagird, tələbə, aspirant və professor müəllim heyəti geniş istifadə edir.

Akif Musayevin elmi-ictimai-inzibati fəaliyyətinin təhlili

Akif Musayev uzun müddət inzibati fəaliyyətlə məşğul olsa da elmi fəaliyyətdən kənarda qalmamış və inzibati fəaliyyətinin elmi əsaslarını tədqiq etmişdir. Azərbaycanın vergi sistemində dövlət qulluğunda çalışdığı uzun müddətli dövrdə A.Musayev bu sahədə beynəlxalq standartlara cavab verən normativ-hüquqi bazanın yaradılmasının, vergi ödəyicilərinə xidmət işinin təşkilinin fəali iştirakçısı olmuş, vergi orqanları əməkdaşlarının peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsində, bu sahə üçün gənc kadrların yetişdirilməsində çox səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. Onun təşəbbüsü və müəllifliyi ilə vergilər mövzusunda nəşr olunmuş onlarca elmi-metodiki və kütləvi vəsaitlər, dərsliklər, kitablar, yüzlərcə elmi-populyar məqalə-müsahibələr mühüm praktik əhəmiyyətinə görə Azərbaycanda vergi mədəniyyətinin formalaşmasına sanballı töhvə kimi qiymətləndirilməlidir.

A.Musayev 1990-cı illərin sonlarından başlayaraq vergi sisteminin normativ-hüquqi bazasının yaradılmasının əsas iştirakçılarından və təşkilatçılarından biri, əhalinin vergi mədəniyyətinin formalaşması, vergilər sahəsində biliklərinin artırılması, vergi ödəyicilərinə xidmət işinin təşkili, gələcəyin vergi ödəyicilərinin formalaşdırılması və vergilər sahəsində kadrların hazırlanması və yenidən hazırlanması, kadr hazırlığının dərslik, dərs vəsaiti, proqram və tədris-metodiki təminatının hazırlanmasının təşkilatçısı olmuşdur. A.Musayevin bu sahədəki elmi-tədqiqat və təşkilatçılıq fəaliyyəti 1999-cu ildən Azərbaycanın vergi sistemində dövlət qulluğuna dəvət olunmasından sonra daha məqsədyönlü və məhsuldar dövrə qədəm qoymuşdur. O, Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin nəzdində “Vergi siyasəti və strateji araşdırmalar Baş İdarəsi”nin təşkilində yaxından iştirak etmiş və ona rəhbərlik etmişdir. Professor A.Musayevin vergi sahəsindəki səmərəli fəaliyyətini bir neçə istiqamətdə xarakterizə etmək olar.

- Birincisi, çox böyük müvəffəqiyyətlə başa çatdırılmış vergi sisteminin beynəlxalq standartlara cavab verən normativ-hüquqi bazası – Vergi Məcəlləsinin yaradılması və funksional əsasda fəaliyyət göstərən vergi xidməti orqanının formalaşdırılması işinin təşkili sahəsindəki fəaliyyətini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Hazırda beynəlxalq maliyyə institutlarının, vergilər sahəsində formalaşmış dövlətlər arası təşkilatların, sahibkarlar və iş adamlarının da yekdil rəyinə görə Azərbaycan Respublikası vergi sisteminin vergi qanunvericiliyi və vergi xidməti orqanı biznesin və sahibkarlığın inkişafı və səmərəli fəaliyyəti üçün bütün tələblərə cavab verir.
- İkinci, o, vergi ödəyicilərinə xidmət işinin təşkili sahəsində aparılan işlərin, o cümlədən vergi sistemində şəffaflığın təmin olunması, “Vergilər” qəzetinin, “Azərbaycanın vergi xəbərləri” jurnalının, Azərbaycan, rus və ingilis dillərində vergi sisteminin fəaliyyətini əks etdirən illik, 5 illik və s. statistik məcmuələrin nəşr etdirilməsi, üç dildə internet sahifəsinin yaradılması, bukletlərin nəşri, reklamların yerləşdirilməsi, brifinqlərin keçirilməsi və s. işlərin bilavasitə təşəbbüskarlarından və təşkilatçılarından biri olmuşdur.
- Üçüncüsü, vergi orqanı əməkdaşlarının peşəkarlıq səviyyələrinin artırılması, onların yenidən hazırlanması və ixtisas profillərinin dəyişdirilməsi işinin təşəbbüskarlarından və yaradıcılarından biri olmuşdur. Bilavasitə onun təşəbbüsü ilə 1999-cu ildə vergi sistemində Tədris Mərkəzi yaradılmış və Baş idarə rəisi olaraq Tədris Mərkəzinə ümumi rəhbərlik və nəzarət etmişdir.
- Həmin dövrdə Vergilər Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi və Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin Vergi ixtisasları üzrə kadr hazırlığı sahəsində fəaliyyətlərinin əlaqələndirilməsinin təşəbbüskarı və təşkilatçısı olmuşdur.

Professor A.Musayev Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin sərəncamı ilə yaradılmış Azərbaycan Respublikası hökuməti və Rumıniya hökuməti arasında ticarət-iqtisadi əlaqələr və elmi-texniki əməkdaşlıq üzrə Müştərək Komissiyasının, Azərbaycan Respublikası hökuməti ilə İsveçrə

Federal Şurası arasında ticarət və iqtisadi əməkdaşlıq üzrə Birgə Komissiyanın, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin inkişafı üzrə beynəlxalq nəqliyyat haqqında əsas çoxtərəfli Sazişin icraçı komissiyasının, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin sərəncamı ilə yaradılmış Ümumdünya Ticarət Təşkilatına (ÜTT) üzv olmasına hazırlıq işləri üzrə Komissiyanın üzvü olmuşdur. O, ölkəmizin maraqlarının təmin olunması, iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi və iqtisadi integrasiyasının dərinləşməsi sahəsində mühüm əhəmiyyətli bir çox işlərin yerinə yetirilməsində iştirak etmişdir. Professor A.Musayev Azərbaycanda İxracın və İnvestisiyaların Təşviqi Fondunun (AZPROMA) Himayəçilər Şurasının, Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması sahəsində dövlət proqramının hazırlanması üzrə komissiyasının işçi qrupunun üzvi kimi müstəqil dövlətimizin iqtisadi qüdrətinin artırılması, sahibkarlığın inkişafı, əhalinin sosial-rifah halının yaxşılaşdırılması üçün bir iqtisadçı alim və peşəkar mütəxəssis kimi öz tohvasını vermişdir.

Professor Akif Musayev “Vergilər” qəzetinin, “Azərbaycanın Vergi Xəbərləri”, Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatasının “İqtisadiyyat və audit”, Bakı Biznes Universitetinin “Audit”, “Türk Bilimi”, “Türk Dünyası Riyaziyyatçılar İttifaqının” elmi jurnallarının redaksiya heyətinin üzvü kimi iqtisadiyyat elmi sahəsində aparılan elmi-tədqiqat işlərinin ictimaiyyətə çatdırılması, iqtisadi biliklərin populyarlaşdırılması sahəsində də məqsədyönlü iş aparır. AMEA-nın müxbir üzvü, professor A.Musayev məhsuldar tədqiqatçı-alim və mahir pedaqoq kimi Azərbaycanda vergilər sahəsində elmi məktəbin əsasını qoymuşdur. Onun elmi işləri Azərbaycanın vergi sisteminin elmi əsaslarının işlənilib hazırlanması, tədrisi, onun dünya təcrübəsinə uyğunlaşdırılması sahəsində çevik maliyyə və vergi siyasətinə əsaslanan iqtisadiyyatın idarəolunan ekoloji modelinin yaradılmasına və bu problemlərin həllində iqtisadi-riyazi üsul və modellərin tətbiqinə mühüm töhvə olmuşdur. Professor A.Musayevin iqtisadi kibernetika, qiymətli kağızlar bazarı, iqtisadi proqnozlaşdırmanın nəzəri məsələləri, vergi sisteminin inkişafı, ekonometrik üsullardan istifadə etməklə, vergi daxilolmalarının proqnozlaşdırılması, proqnozlaşdırmanın metodologiyasının hazırlanması, vergi siyasətinin səmərəliliyinin müəyyən edilməsində vergi yükünün rolu, iqtisadi inkişafda xəlvəti iqtisadiyyat problemi, vergi idarəçiliyi və onun təkmilləşdirilməsi, vergi islahatlarının investisiyaların cəlb olunmasına təsiri kimi elmi-tədqiqat işləri iqtisadiyyatda bir çox müasir problemlərin həllinə kömək edir.

Nəticə

İqtisad elmləri doktoru, professor, AMEA-nın müxbir üzvü kimi Akif Musayevin yenilik axtarırları ona üç mühüm sahənin iqtisadi problemlərini tədqiq etməyə imkan vermişdir. İstər avtonəqliyyat vasitələri ilə tikinti materiallarının daşınmasının optimal planının qurulması, istər neft maşınqayırmasının inkişafının idarə edilməsi, istərsə də müasir vergi sisteminin formalaşdırılması ilə bağlı iqtisadi problemlərin tədqiqində alimin əldə etdiyi sanballı elmi nəticələr və işləyib hazırladığı nəzəri-metodiki tövsiyələr böyük praktik səmərə vermişdir.

Akif müəllim elmi araşdırmalarında daim iqtisadiyyatın praktik əhəmiyyət daşıyan problemlərinin həllinə üstünlük vermiş, öz fundamental tədqiqatlarında dərin riyazi-məntiqi təfəkkürə əsaslanaraq, olduqca maraqlı və faydalı nəticələr əldə etmişdir.

Avtonəqliyyat, neft maşınqayırması və neft-qaz sənayesi sahələrində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi və səmərəliliyinin yüksəldilməsi, bu sahələrin iqtisadi problemlərinin həllində riyazi üsul və modellərin tətbiqi, həmçinin, müasir bazar münasibətləri şəraitində vergitutmanın nəzəri-metodoloji aspektlərinin işlənilib hazırlanması və vergi siyasətinin strateji istiqamətlərinin müəyyənəşdirilməsi sanballı elmi tədqiqatlar kimi alimə böyük nüfuz və hörmət qazandırmışdır.

Akif müəllimi ölkəmizdə vergi siyasətinin iqtisadi problemlərinin araşdırılması kimi müasir elmi istiqamətin yaradıcısı hesab etmək olar. Azərbaycanın vergi sisteminin müasir dünya təcrübəsi

əsasında təkmilləşdirilməsində, vergilər sahəsində beynəlxalq əlaqələrin möhkəmləndirilməsində A.Musayevin diqqətəlayiq xidmətləri vardır. Onun bu sahədə gördüyü çox gərəkli işlər vergilər sahəsində dövlət siyasətinin strateji istiqamətlərinin müəyyənəşdirilməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

AMEA-nın müxbir üzvü A.Musayev işlədiyi bütün təşkilatlarda kollektivin həmişə hörmətini qazanmış, fəaliyyəti ilə nümunə olmuş, dəfələrlə rəhbərliyin fəxri fərmanları, təşəkkürləri və qiymətli hədiyyələri ilə mükafatlandırılmışdır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 9 fevral 2007-ci il tarixli 1960 sayılı sərəncamı ilə Musayev Akif Fərhad oğlu Azərbaycan Respublikasının vergi orqanlarında qulluq vəzifəsinin yerinə yetirilməsində fərqləndiyinə, ölkəmizin iqtisadi mənafeyinə qorunmasında xidmətinə görə “Dövlət qulluğunda fərqlənməyə görə” medalı ilə təltif edilmişdir. O, həmçinin bir çox beynəlxalq təşkilat və institutların mükafatlarına, o cümlədən “Rəşadətli əməyə görə” IV dərəcəli Georgi medalına layiq görülmüş, adı 1993-2005-ci illər XII İnternational Akademik Rating “Golden Fortune” jurnalına daxil edilmişdir. Britaniyanın Kembric Beynəlxalq Bioqrafiya Mərkəzi və Amerikanın Şimali Karolina Bioqrafiya İnstitutunun idarə heyəti tərəfindən professor Musayev Akif Fərhad oğlu Dünya elm və təhsilinə töhfələrinə görə Beynəlxalq Şərəf Diplomuna və Görkəmli Lider Mükafatına layiq görülmüş və onun adı Beynəlxalq Görkəmli Şəxsiyyətlər kitabının 10-cu nəşrinə daxil edilmişdir. A.Musayev həmçinin Gürcüstanın Qafqaz Universitetinin fəxri, Şimali Kipr Cumhuriyyəti yaxın Doğu Universitetinin professorudur. İnanırıq ki, AMEA-nın müxbir üzvü, professor Akif Musayevin qarşıdakı illərdə də elmi-pedaqoji fəaliyyəti Azərbaycan elm-təhsil və iqtisadi sisteminin inkişafına ciddi töhfələr verəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. Musayev, A.F. İnnovasiya iqtisadiyyatı və vergi stimullaşdırması (nəzəri praktiki araşdırma). Bakı: Azərbaycan Universiteti nəşriyyatı, 2014, 183 s.
2. Musayev, A.F., Məmmədov Ə.C. Ünvanlı Vergi Xidmətləri. Bakı: Çarşıoğlu mətbəəsi, 2013, 284 s.
3. Musayev A.F. Aksizlər (xüsusi istehlak vergisi). Bakı: Bestpack mətbəəsi, 2016, 158 s.
4. Musayev A.F. Vergi siyasətinin iqtisadi problemləri. Bakı: CBS Polygraphic Production, 2004, 792 s.
5. Мусаев А.Ф. Нефтедобыча и нефтяное машиностроение: анализ взаимодействия. Баку: Изд. Университет Азербайджан, 1997, 220 с.
6. Мусаев А.Ф. Методы оперативного планирования маятниковых грузовых автомобильных перевозок. Баку: ЭЛМ, 1996. 100 с.
7. Musayev, A.F., Qəhrəmanov A.Q. Vergi mədəniyyəti. Bakı: Çarşıoğlu mətbəəsi, 2010, 344 s.
8. Musayev A.F., Qəhrəmanov A.Q. Ekonometrikaya giriş. Bakı: Çarşıoğlu mətbəəsi, 2011, 176 s.
9. Məmmədov F.Ə., Musayev A.F., Sadiqov M.M., Kəlbiyev Y.A., Rzayev Z.H. Vergilər və vergitutma: Ali məktəblər üçün dərslik. İkinci nəşr. Bakı: CBS Polygraphic Production mətbəəsi, 2010, 508 s.
10. Məmmədov F.Ə., Musayev A.F., Sadiqov M.M., Rzayev Z.H., Kəlbiyev Y.A. Vergitutmanın nəzəri və metodoloji əsasları. Bakı: CBS Polygraphic Production mətbəəsi, 2001, 416 s.
11. Musayev A.F., Qəhrəmanov A.Q. İqtisadiyyatda riyazi modelləşdirmə və proqnozlaşdırma: Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı: Kür nəşriyyatının mətbəəsi, 1999, 452 s.
12. Musayev A.F., Rzayev Z.H., Süleymanov Q.S. Vergi sistemi. Bakı: "Zaman-3", 1998, 117 s.
13. Musayev A.F., Osmanov Y. Q. Riyazi iqtisadiyyat. Bakı: Bakı Biznes Universiteti., 1997, 293 s.
14. Abbasov H.M., Musayev A.F., Qasimov N.B., Məmmədov Ş.A. Bazar iqtisadiyyatının əsasları (mikroiqtisadiyyat). Bakı: Bilik maarifçilik cəmiyyəti, Elm- İstehsalat şirkəti "Bustan", 1994, 136 s. Beynəlxalq Konfranslarda çap edilmiş məqalələr
15. Musayev, A.F., Madatova, S. G., Rustamov, S.S. Evaluation of the impact of the tax legislation reforms on the tax potential by fuzzy inference method./ 12th International Conference on Application of Fuzzy Systems and Soft Computing (ICAFS). Vienna, Austria, 29-30 August, 2016, p. 507-514
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877050916326151>

16. Musayev, A.F., Madatova, S. G., Rustamov, S.S. Mamdani-type fuzzy inference system for evaluation of tax potential./ 6th World Conference on Computing dedicated to 50th Anniversary of Fuzzy Logic and Applications and 95th Birthday Anniversary of Lotfi A. Zadeh. Berkeley, USA, May 22-25, 2016 <https://sites.ualberta.ca/~reformat/wconsc2016/imagesP/WConSC2016-program.pdf>
17. Musayev, A.F. The tax evasion models under stimulation and penalty conditions./ EcoMod 2015 International Conference on Economic Modeling. Boston, USA, July 15-17, 2015, https://ecomod.net/system/files/images/ecomod2015_program.pdf
18. Musayev, A.F., Guliyev, Z.A. Modelling the impact of taxation mechanisms on activity of economic agents./ 8th International Symposium on Statistics, Anadolu University, Turkey, Eskishehir, October 11-13, 2012, p. 275-276
19. Musayev, A.F., Alizadeh, A.V., Aliyev, R.R. Application of the Fuzzy Optimality Concept to Decision Making With Imprecise Probabilities./ Sixth International Conference on Soft Computing, Computing with Words and Perceptions in System Analysis, Decision and Control (ICSCCW-2011), Turkey, Antalya, 2011, p.
20. Musayev, A.F., Alizadeh, A.V., Musayeva, E.H. Decision making with imprecise probabilities in macroeconomics./ 9th International Conference on Application of Fuzzy Systems and Soft Computing (ICAFS-2010), Finland, Helsinki, September 2-4, 2010, p.
21. Aliyev, R.A., Musayev, A.F., Huseynov, O.H., Aliyeva K.R. Behavioral Decision Making Under Uncertainty With Combined States./ 6th International Conference on Intelligent Systems for Industrial Automation
22. Musayev, A.F., Alizadeh, A.V., Guirimov, B.G., Huseynov, O.H. Computational framework for the method of decision making with imprecise probabilities./ 2009 Fifth International Conference on Soft Computing, Computing with Words and Perceptions in System Analysis, Decision and Control (ICSCCW-2009). Famagusta, Turkish Republic of North Cyprus, September 2-4, 2009, p. 1-4 <http://ieeexplore.ieee.org/document/5379428/>
23. Musayev, A.F., Alizadeh, A.V. Fuzzy Stability of Economic Growth./ 8th International Conference on Application of Fuzzy Systems and Soft Computing (ICAFS-2008). Helsinki, Finland, September 1-3, 2008, p. 358-367
24. Musayev, A.F., Musayeva, A.A., Gakhramanova, L.A. Fuzzy Weight Functions of Dynamical Rows and Prediction of Tax Revenue in State Tax Budget. 2nd International Conference on Application of Fuzzy Systems and Soft Computing (ICAFS-2003). Antalya, Turkey, September 9-11, 2003, p. 331-336
25. Musayev, A.F., Musayeva, A.A., Kalbiyev, Y.A. Fuzzy Algorithm For Making Changes To The Payment Term For a Tax Liability. 5th International Conference on Application of Fuzzy Systems and Soft Computing (ICAFS-2002). Milan, Italy, September 17-18, 2002, p. 297-303
26. Musayev, A.F., Guliyev, A.S. Indistinct Inquiries to a Database on Valuable Papers./ 4th International Conference on Application of Fuzzy Systems and Soft Computing (ICAFS-2000). Siegen, Germany, June 27-29, 2000, p. 375-379
27. Musayev, A.F., Suleymanov, G.S., Abbasov, I.M. A Fuzzy Tax Models For Regulating the Economies./ 3rd International Conference on Application of Fuzzy Systems and Soft Computing (ICAFS'98). Wiesbaden, Germany, October 5-7, 1998, p. 330-336
28. Musayev, A.F., Guliyev, A.S. Fuzzy Queries Based information search in commercial databases./ 3rd International Conference on Application of Fuzzy Systems and Soft Computing (ICAFS'98). Wiesbaden, Germany, October 5-7, 1998, p. 124-125
29. Musayev, A.F., Abbasov, I.M., Shelaginov, V.E. Use of Fuzzy Approach in Ecology-Economic Problems. 2nd International Conference on Application of Fuzzy Systems and Soft Computing (ICAFS'96). Siegen, Germany, 1996, p. 62-71

Elmi redaktor: i.f.d., dos. Y.Məmmədov

Daxil olub: 02.09. 2016.

Çapa qəbul olunub: 09.09.2016.

